

فرصت قالب‌های موجود فعالیت حلقه‌های میانی

یادداشت فرهنگ و صنایع خلاق	نوع سند حوزه تخصصی برنامه عنوان نگارنده / نگارندگان ناظر کیفی مشاور / مشاوران ارزیاب / ارزیابان موعد تحویل تاریخ انتشار مخاطب / کارفرما
فرست قالب‌های موجود فعالیت حلقه‌های میانی محمد امین شفیع‌خانی	
تیر ۱۴۰۲	
اندیشکده حکمروایی فرهنگ و صنایع خلاق	
مالکیت فکری و حق تألیف	
توضیح حق تألیف و مالکیت فکری	فرد / مؤسسه
-----	-----

جملات کلیدی

برای «حلقه‌های میانی» به عنوان یک گروه نخبگانی برآمده از مردم، اگرچه نیازمند اقدامات نوآورانه محتوایی و صوری هستیم، لیکن هم‌اکنون قالب‌های فعالیتی برای این حلقات در دسترس است. احزاب، اندیشکده‌ها، بسیج، تعاونی‌ها، گروه‌های جهادی، سمن‌ها، نوآفرین‌ها، هیئات، گروه‌های دانشجویی و مجموعه‌های فرهنگی مردم‌پایه، قالب‌هایی هستند که بسترها و ساختارهایی برای فعالیت آنها در کشور شکل گرفته است و در این یادداشت به آنها می‌پردازیم. در واقع، وجود این قالب‌های فعالیت، هم فرصتی برای تقویت جریان حلقه‌های میانی است و هم مایه‌ای برای نوآوری در خصوص این حلقات.

کلمات کلیدی

«حلقه‌های میانی» ایده‌ای برای تحقق حکمرانی مردمی و بهره‌مندی از ظرفیت‌های نخبگان دغدغه‌مند و فعال به منظور حل مسائل گوناگون ملی است. برای فهم دقیق از چیستی و چگونگی کارکرد حلقه‌های میانی، پرسش از وضع کنونی این حلقه‌ها بجاست: آیا حلقه‌های میانی فعال وجود دارند؟ این حلقه‌ها در چه قالب‌هایی می‌توانند فعالیت می‌کنند؟ در این نوشتار، به دنبال مرور قالب‌هایی از گروه‌های مردمی و نخبگانی فعال در کشور هستیم که می‌توان این قالب‌ها را زمینه‌ای مستعد برای ایجاد و تقویت جریان حلقه‌های میانی دانست. توجه به این قالب‌ها، می‌تواند دستاورد خوبی برای سیاست‌گذار و سیاست‌پژوه به منظور ابهام‌زدایی در خصوص این مفهوم اجتماعی و واقع‌نگری در قبال آن به همراه بیاورد.

قالب‌های فعالیت حلقه‌های میانی

سه ویژگی مهم برای حلقه‌های میانی وجود دارد:

الف- میانجیگری بین مردم و دولت (یا حاکمیت)،

ب- سرشت و پایگاه مردمی،

ج- پردازنده به مسئله و دغدغه فراگیر محلی یا ملی.

قالب‌هایی که در ادامه ذکر خواهد شد، حاصل مرور شکل‌ها و نهادهایی است که می‌توانند واجد این سه شرط حلقه‌های میانی باشند، هر چند ممکن است تمام مصادیق فعالیت در این قالب‌های تشکیلاتی، مطابق با حلقه‌های میانی نباشند.

قالب‌ها به ترتیب حروف الفبا عبارتند از:

۱- **احزاب**: ویژگی احزاب اینست که حاصل گردآمدن جمعی از افراد با سلیق و علایق فکری نزدیک به یکدیگر، به منظور کنش‌گری سیاسی است. احزاب به مثابه میانجیگران سیاسی، به ایفای نقش در ایجاد ارتباط میان مردم و حاکمیت می‌پردازند. با عنایت به کارکردهای متنوع و فراگیری انکارناپذیر احزاب، ممکن است آنها را مصداق تمام و کمال حلقه‌های میانی بدانیم، اما واقعیت اینست که حلقه‌های میانی فراگیری بیشتری دارند. یک نمونه تفاوت این دو، اینست که احزاب

بر امر سیاسی متمرکزند، حال آنکه حلقه‌های میانی در سایر امور و عرصات (نظیر فرهنگ و اقتصاد) نیز فعالیت دارند.

۲- **اندیشکده‌ها و مجموعه‌های اندیشه‌ورز:** قالب رایج فعالیت بسیاری از جمع‌های محدود یا متعدد نخبگان دغدغه‌مند، قالب «اندیشکده» است. اندیشکده‌ها که بستر نقش‌آفرینی بسیاری از نخبگان صاحب‌اندیشه هستند، حاصل گردآمدن جمعی از این نخبگان پیرامون یک یا چند مسئله تخصصی مشترک است. چنین مجموعه‌هایی اگرچه ممکن است تحت حمایت مالی سازمان‌های حاکمیتی قرار بگیرند، اما همچنان می‌توانند دارای ماهیتی مردم‌پایه باشند، به آن شرط که متهد به پرداختن به مسائل حقیقی بخش عمومی و مطالبات مردمی باشند، و به مثابه یک میانجی اندیشه‌ورز، به حاکمیت برای حل مسائل مردم یاری رسانند.

۳- **بسیج:** این نهاد انقلابی و مردم‌پایه، از مصادیق مهم نهادهای بومی مردمی است که پیوند عمیقی با آرمان‌های انقلاب اسلامی دارد. بسیج که خود شامل دسته‌بندی‌های گوناگون اجتماعی (نظیر بسیج مساجد و محلات، بسیج دانشجویی و بسیج اصناف) است، کم‌وبیش در عرصه‌های مختلف، اعم از فرهنگ، علم، فضای مجازی و ... فعالیت دارد، لیکن از برجسته‌ترین عرصه‌های فعالیت این نهاد، عرصه دفاع و تأمین مردم‌پایه‌ی امنیت است. ضمن آنکه وجه نخبگی را به طور خاص در دسته‌هایی از بسیج، مانند بسیج دانشجویی (در عرصه علم و فرهنگ) و گروه‌های تخصصی رزمی و امنیتی بسیج (در عرصه دفاعی-امنیتی) می‌توان یافت.

۴- **تعاونی‌ها:** یک قالب کنشگری اقتصادی مردمی که حاصل گردآیی گروهی از اعضای یک منطقه یا محله یا حتی یک گروه دوستی برای بهره‌برداری از یک فرصت اقتصادی است. با عنایت به اولویت داشتن مسائل اقتصادی و ضرورت اشتغال‌آفرینی، این قالب فعالیت حلقه‌های میانی و گروه‌های مردمی می‌تواند از مهم‌ترین قالب‌های فعالیت گروه‌های نخبگانی دغدغه‌مند در قبال مسائل اقتصادی باشد.

۵- **گروه‌های جهادی:** این گروه‌ها نیز که در نتیجه گردآمدن گروهی از دغدغه‌مندان در خصوص محرومیت‌زدایی و توسعه آبادانی در نقاط محروم و آسیب‌دیده ایجاد شده‌اند، دارای ریشه‌ای

مردم‌پایه بوده و بر روی یک مسئله ملی (یعنی

محرومیت‌زدایی) با بهره‌گیری از ظرفیت عناصر فعال و دغدغه‌مند متمرکز شده‌اند.

۶- **سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن‌ها):** مصداق بارز یک شکل مردم‌پایه که در عموم جوامع، به مثابه یک ساختار و عنصر غیر دولتی نقش‌آفرین در عرصه‌های مختلفی فعال است. سمن‌ها نیز در زمینه‌های مختلفی فعالیت می‌کنند و می‌توان سمن‌های گوناگونی در کشور مشاهده نمود، اما یکی از عرصه‌های برجسته‌ی فعالیت سمن‌ها در ایران را می‌توان عرصه‌ی «حفاظت از محیط زیست» دانست.

۷- **نوآفرین‌ها (استارت‌آپ‌ها):** یک قالب نسبتاً نوین فعالیت گروه‌هایی نه چندان پر جمعیت از صاحبان ایده، دانشجویان یا دانش‌آموختگان که پیرامون یک ایده، محصول یا خدمت تشکیل می‌شوند. نوآفرین‌ها که در آغاز راه، مورد حمایت‌های مختلف، از جمله حمایت مالی قرار می‌گیرند، می‌توانند با یک طرح کسب‌وکار و مدیریت موفق و پایدار، امکان ارتقاء تا حدّ یک شرکت بزرگ و مستقل را می‌یابند. شایان ذکر است که نوآفرین‌ها از مصادیق گردآیی نخبگان است که می‌توانند در خصوص مسائل ملّی مختلف، به ویژه مسائل اقتصادی و اشتغال‌آفرینی نقش بیافرینند.

۸- **هیئات:** نهاد تاریخی و بومی هیئت، به عنوان یک نهاد محلی یا حتی خانوادگی، مصداق نقش‌آفرینی گروهی از دغدغه‌مندان مردمی است. این بستر نقش‌آفرینی فعالان مردمی، اگرچه عمدتاً در عرصه‌ی مذهبی-فرهنگی فعال است، اما کارکرد خود را در عرصه‌های متنوع دیگر، نظیر مقابله با آسیب‌های اجتماعی و فقرزدایی نیز به رخ کشیده است.

۹- **گروه‌های دانشجویی:** افزون بر شکل بسیج دانشجویی، گروه‌های تشکل‌یافته‌ی دیگری نیز هستند که برخی از آن‌ها به اقدامات مسئله‌محور نیز مشغول بوده و به دنبال نقش‌آفرینی در قبال مسائل مهم و فراگیر هستند. «جنبش عدالتخواه دانشجویی» یک نمونه از این گروه‌هاست که فعالیت‌های گوناگونی پیرامون مسئله عدالت و مسائل ذیل آن، نظیر شفافیت نموده است که البته عمده این اقدامات، اقدامات فرهنگی و ترویجی بوده است.

۱۰- **مجموعه‌های فرهنگی مردم‌پایه:** این مجموعه‌ها در سطح محلی و ملی، و خارج از چارچوب‌های رایجی همچون هیئت مشغول به فعالیت هستند. چنین گروه‌هایی که به مسائل حوزه

فرهنگ می‌پردازند، ممکن است با محوریت نهادهایی محلی مانند مسجد شکل بگیرند و گاه ممکن است در سطحی ملی شکل بگیرند. یکی از این مجموعه‌ها، «دبیرخانه جشنواره مردمی فیلم عمار» است که با هدف بهره‌گیری از ظرفیت‌های مردمی در جهت بسط گفتمان انقلاب اسلامی در صنعت سینما، قریب به ۱۵ سال مشغول فعالیت مستمر و فراگیر است.

سخن پایانی:

آنچه در بخش پایانی این یادداشت شایان ذکر است، فواید مرور قالب‌های موجود فعالیت حلقه‌های میانی است. هر چند مفهوم حلقه‌های میانی مفهومی است که اخیراً مورد توجه ویژه واقع شده، اما باید دقت داشت که مصادیق شایان توجهی از حلقه‌های میانی را می‌توان در قالب‌های مذکور یافت. در واقع برای تقویت جریان حلقه‌های میانی، توانمندسازی و مانع‌زدایی از مسیر قالب‌های موجود که کارآمدی و توانمندی بالایی برای نقش‌آفرینی حلقه‌های میانی کنونی و آینده دارند، به قوت راهگشاست.

افزون بر این نکته، به حکم گزاره‌ی «گذشته، چراغ راه آینده است» مطالعه و فهم منطق قالب‌های موجود حلقه‌های میانی، می‌تواند دغدغه‌های متعدد از مسیر مطلوب توسعه‌ی حلقه‌های میانی و آینده جریان حلقه‌های میانی را اجابت نماید. پرسش‌هایی نظیر نحوه اثرگذاری، نحوه تعامل با دو رکن مردم و حاکمیت، کدامین بودن عرصه‌های فعالیت، چگونگی ساختارها و اقتصاد حلقه‌های میانی، چند نمونه از این پرسش‌هاست که انواع قالب‌های مذکور، رهیافت‌هایی را در ارائه پاسخ به چنین پرسش‌هایی به دست پرسشگران می‌دهد.

ضمناً اگرچه نگارنده قالب فعالیت حلقه‌های میانی را محدود به ده قالب یادشده نمی‌داند، لیکن هرگونه نوآوری در خصوص قالب و محتوای فعالیت حلقه‌های میانی، با عنایت به این قالب‌های موجود به نحو سنجیده‌تری قابل طراحی است.

مراجع:

- در نگارش این یادداشت از دو منبع زیر بهره‌ای ویژه گرفته شده است:
- خامنه‌ای، سید علی (رهبر جمهوری اسلامی ایران) (۱۳۹۸)، *بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان*، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۴۲۶۳۳>.
  - مجیدی، محمد رضا و سبزی کریم‌آبادی، یونس. (۱۴۰۱). جایگاه حلقه‌های میانی در حکمرانی تشکیلاتی و نقش آن در تمدن‌سازی، با نگاهی به مقوله تحزب. *فصلنامه مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی*. دوره ۵، شماره ۱ - شماره پیاپی ۹، صص ۲۹-۵۲.

پژوهشکده سیاست‌گذاری
دانشگاه شریف

spri.sharif.ir

spri@sharif.ir

[sharif.policy](https://www.instagram.com/sharif.policy)

[sharif-policy](https://www.linkedin.com/company/sharif-policy)

t.me/spri1

تهران، بلوار تیموری، میدان تیموری، محوطه آموزش دانشگاه شریف،
پژوهشکده سیاست‌گذاری دانشگاه شریف

۰۲۱-۶۶۰۶۵۱۴۰

